

TOPLUMUN DOĞASI

Gerhard LENSKI*

Çev. Nihat ERDOĞAN**

Geçmişte tutucular ile radikallerin görüşleri arasında görülen farklılık, bugün de onların entellektüel mirascıları konumunda olan 'işlevselci' ve 'çelişki-çatışmacı' kuramcılar arasında aynen devam etmektedir.

Geleneksel olarak 'tutucu görüş', insan toplumlarını, biyolojik organizmalarla karşılaştırmış ve şu sonuçlara varmıştır: Toplumlar, organizmalarda olduğu gibi,

1. Belirli işlevleri olan ve birbirine bağımlı parçalardan oluşan sistemlerdir,

2. Normal olarak 'bütün' yani 'toplum' kendisini oluşturan ve sürekli değişen parçalarından daha uzun ömürlüdür.

3. Bütünün (toplumun) yaşaması için, çeşitli gereksinmelerinin karşılanması zorunludur. Bu gereksinmelerin karşılanması da, belirli alanlarda uzmanlaşmış 'parçaların' işlevidir.

Kısaca, İşlevselcilere göre, organizmalara benzeyen toplumlar öylesine sistemlerdir ki, bütünün yaşaması, varolması ve mutluluğu, karşılıklı bağımlılık içinde olan parçaların uyumlu çalışması ile olasıdır. Parçaların işbirliği ve dayanışması ile gerçekleştirilen bu 'varoluş ve mutluluk', bütünün olduğu kadar, parçaların da iyiliğindedir.

İşlevselci kuramcıların kısaca özetlediğimiz bu görüşleri açısından bakıldığında, bu kuramın temel yapıtlarından birine "Toplumsal Sistem" (The Social System) adının verilmesinin, bir rastlantı olmadığı anlaşılacaktır(1). Başlangıçta sistemin genel niteliklerini belirtip, 'bütünün' gereksinmelerinin karşılanması açısından,

* Gerhard Lenski'nin bu yazısı, "The Nature of Society" başlığı ile, ilk kez, "Power and Privilege: A Theory of Social Stratification" adlı yapıtında yayınlanmıştır. Bu çetiri ise, William J. Chambliss., (ed), Sociological Readings in the Conflict Perspective, (Addison-Wesley Publishing Co, California, 1973, ss. 40-43). adlı yapıttan yapılmıştır.

** Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Öğretim Üyesi.

parçaların çalışmalarını sonradan açıklayan İşlevselci kuram, genel olarak 'sistemci' bir kuramdır.

Buna karşılık, 'çelişki-çatışma' kuramının, genelde anti-sistemci niteliği vardır. Öncelik ve önem verdiği olgular, toplumun örgüsünü, yapısını sürekli olarak çatlatmayı, kırmayı hedefleyen 'çelişki ve çatışma' noktalarıdır. Birbirleri ile sürekli çatışma içinde bulunan sınıflar, partiler, fraksiyonlar ve gruplar, bu kuramda, toplumun bütününden ve onun gereksinmelerinden daha çok ilgi görürler. Radikal kuramcılar, toplumları, içinde yaşam kavgasının somutlaştığı, oynandığı bir 'bütünlük' olarak algılar. Kuşkusuz onlar için de, bütünlüğü çerçevesinde toplumlar önemlidir. Çünkü, toplumların çeşitli özellikleri (örneğin, ekonomik gelişmişliği), çatışmanın niteliğini ve sonucunu büyük ölçüde belirler. Yine de toplumun kendisinden çok, çatışma ve çatışan kesimler, bu kuramcılarının ilgilerinin odak noktasıdır.

Her iki görüş de, açık düşünceli toplumbilim öğrencilerinin kafasında yansıma bulmaktadır. Çünkü her iki görüş de, belirli ölçüde doğruluğu olan açıklamalar getirmektedir. Nitekim, 'bütünlük' kadar 'çelişki ve çatışma'nın varlığı, insan yaşamında bile gözlenebilen niteliklerdir. Örneğin, insan eylemlerinden bazıları, sadece toplumun bütünlüğünün gereksinmesi açısından ele alındığında anlam kazanırken, diğer bir bölümü, ancak bireysel gereksinme ve istemlerin karşılanması şeklinde açıklanabilir. Bu nedenle, toplumsal ve anti-toplumsal (aynı zamanda bireysel anlamında) öğelerden birine gerekli önemi vermeyen bir kuram, insan yaşamının önemli bir bölümünü yadsımış olmakta ve dolayısıyla, yaşamın güvenilir bir yorumcusu olma niteliğini yitirmektedir.

Bu kuramların geçerliği olan yönlerini bütünleştirmek, bir senteze varmak için, 'sistem' kavramını dikkatle ele almakta ve yeniden değerlendirmekte yarar ve zorunluluk vardır. 'Sistem' kavramı, genellikle yapıldığı gibi, eleştirisiz kabul edilmeyecek, ancak, bütünü ile de yadsınamayacak önemli bir kavramdır.

Kavram özünde, birlikçi özelliğe sahiptir. Birbirine bağımlı parçalardan oluşan örgütsel bütünlük anlamına gelmektedir.

Toplumbilimciler bu kavramı başlangıçta (özellikle Amerika'da gelişen) 'bireyci' veya 'psikolojiye indirgemeci' akıma karşı koymak amacı ile, 'astronomi', 'fizik' ve 'biyoloji' gibi disiplinlerden aktararak kullanmaya başladılar. Bu amaç ile uzun süre kullanılmasına karşın, toplumsal değerlendirmelerde o denli etkili bir araç olmadığı görüldü.

Toplumsal değerlendirmeler açısından, 'sistem' kavramının bu yetersizliği, temelde kavramın 'kategorik' olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır. Yani, bir şey ya sistemdir, ya da değildir, şeklindeki bir anlayış bugün Toplumbilimde egemendir. Bu anlayışa göre bir orta yol yoktur. Eğer belirli sayıda insandan oluşan bir toplulukta, kişiler birbirlerine kabul edilecek ölçüde bağımlı iseler, modern işlevselci kuramcılar o topluluğu, sistemci yaklaşım içinde ele almakta ikircikli davranmazlar. Ve hemen ardından, ayrıntılı değerlendirmelerini, düzenli eylemde toplumsal işlev arayacak yönde zorlayarak geliştirirler. Halbuki bunu yaparken çok önemli iki nokta gözden kaçmaktadır.

1. Sistemler, parçalarının karşılıklı bağımlılığı ve bütünleşme derecesi açısından büyük ölçüde farklılaşma gösterebilirler. Ayrıca, insan toplumlarını oluşturan parçaların sahip oldukları bağımsızlık, otonomi, biyolojik organizmalar ve mekanik sistemlerde parçaların sahip oldukları bağımsızlıktan çok fazladır. Bu farkı görmemek, en azından karışıklık olasılığını artırır.

2. Kaldı ki, bütün parçalarının eylemleri ile, bütünü yararına yöneldiği mükemmel insan toplumu sistemi de yoktur zaten. Bu öylesine kuramsal bir kurgudur ki, gerçek yaşamda karşıtını bulmak olanağı hemen hemen yoktur.

İşlevselci kuramın göz önüne almadığı bu gerçekler önemli sonuçlar yaratmaktadır. Bu sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Eğer gerçek yaşamda "mükemmel toplumsal sistem" diye bir şey yoksa, varolduğunu savunmuş olan kuramları bırakıp, bundan böyle olmadığını, daha doğrusu, bütün insan örgütlenmelerinin mükemmel olmayan sistemler olduğunu savunan kuramları ele alamayız.

2. Toplumbilim kuramcıları (ve araştırmacıları), insanların her tür davranışlarında 'toplumsal yarar' aramayı bırakıp, bazı yerleşmiş

davranışların tamamen anti-toplumsal nitelikte olduğu ve toplumun iyiliğine hiçbir katkısı olmadığı gerçeğini kabul etmelidirler.

3. Hem 'işbirliği ve dayanışma'yı ve hem de 'çatışma'yı, insan yaşamının normal ve sürekli olguları olarak yan yana bulmanın olası olduğunu görmeliyiz. Bu nedenle de, 'çatışma'yı, işlevselci kuramcıların yaptığı gibi, normal olmayan, patolojik bir olgu olarak değil, fakat, yaşamın normal bir koşulu olarak algılamalıyız.

4. Ayrıca, grup bütünleşmesinde (integration) gözlenen derece farklılaşmasının neden ve sonuçlarını anlamaya daha çok çaba harcamalıyız.

5. Dağıtım(distributive) sistemlerini, ard arda çıkan ve birbirini alt etmeye çalışan, bütünü ve birimlerin gereksinmelerinin yansıması olarak düşünmeyi öğrenmeliyiz.

Bu son nokta üzerinde özellikle durulması ve açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Çünkü, Muhafazakar (tutucu) kuramcılar genellikle, birey ile toplum çıkarları arasında bir çelişki olabileceğini yadsımakta ve bireyin veya toplumun yararına olanın, mutlaka diğerinin de yararına olacağını savunmaktadırlar. Zamanımızın bu konudaki klasik yapıtı ise, Adam Smith'in "Ulusların Zenginliği" (The Wealth of Nations) adlı çalışmasıdır. Modern ekonominin kurucusunun geliştirdiği görüşe göre; Pazar mekanizması içinde, bireylerin salt kendi çıkarlarını gözetken tek yönlü çabaları, en son değerlendirmede, tüm toplumun yararına büyük katkıda bulunacaktır.

Bir yüzyıl sonra toplumsal Darwin'ciler, Smith'in tezine uygun bir tez geliştirdiler. Bunlara göre de; **doğal eleme yasası'nın** işlemesi sonucu, en güçlüler yaşama hakkını kazanabilirler. Böylece bir kez daha, kişisel çıkarların gözetilmesi, en son değerlendirmede, toplumun bütününe yararına katkıda bulunmuş olmaktadır.

Kuşkusuz birey ile, içinde yaşadığı toplumun kaderi ve çıkarları arasında bir bağıntı olduğu, belirli ölçüde doğruluk payı taşıyan bir görüştür. Ancak ikisi arasında bire-bir bir ilişkinin varlığı kesinlikle söz konusu değildir. Bu tür bir ilişkinin olmadığını, salt gözlemlerle dahi kanıtlamak mümkündür. Örneğin, toplumun zenginleştiği, refahını artırdığı bir dönemde, bazı bireyler ekonomik

bunalım içine girebilir. Tam tersi de olabilir. Ekonomik işleyiş gerileyip, toplumsal refah düştüğünde, bazı kişilerin zenginliği artabilir. Nitekim bu durumlar 1929 ekonomik bunalımında görülmüştür.

Mantıksal olarak, eğer toplumdaki bireylerin çıkarları arasında belirli ölçüde koşutluk bulunmaz ise, o toplum ile, tüm bireylerinin çıkar birliğinden söz etmek olanaksızdır. Günümüz toplumlarının görünümü de, böyle bir birliğin olmadığı yolundadır.

Bu koşullarda, işlevselci görüşe en fazla yaklaşacak şekilde ileri sürülebilecek tek sonuç şu olmaktadır: Toplumun çıkarları, o toplumun ancak bazı üyelerinin çıkarları ile bağdaşır ve gerçekte, sadece küçük bir azınlığın çıkarlarının, tüm toplumun çıkarları gibi gösterildiğine, tarihteki çeşitli toplum tiplerinden yeterli kanıt sağlamak olanaklıdır.

DİPNOT

- 1) Talcott Parsons., *The Social System*, The Free Press, New York, 1951.